

İKLİM KANUNU TEKLİFİ ÜZERİNE TMMOB GÖRÜŞÜ

1- GİRİŞ

Meslek odalarının, çevreyle ilgili çalışma yapan kişi ve kuruluşların görüşlerine başvurulmadan, kamuoyunda tartışılmadan hazırlanan İklim Kanunu Teklifi iktidar milletvekilleri tarafından geçtiğimiz günlerde, TBMM'ye sunulmuştu. Teklif, jet hızıyla gündeme alındı ve 26 Şubat 2025 tarihinde TBMM Çevre Komisyonu'nda kabul edildi.

İklim Kanunu Teklifi içeriğinin son yıllarda meteorolojik olaylara bağlı olarak yaşanan afetler ve iklim değişimi ile ilgili olduğu öne sürülse de tasarının gerekçesi ve kamuoyuna tanıtımı yapılan içerikleri bilimsel gerçeklikle örtüşmemektedir.

Tasarı, iklimle ilgili sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için gereken meteorolojik veri ve istatistikleri dikkate almamaktadır. Meteorolojik olayların afete dönüşmesindeki artışın asıl nedeni, arazi rantına endeksli kent planları ile inşaat planları, projeleri ve uygulamalarında meteorolojik olaylar dikkate alınmayarak gerçekleştirilen arazi kullanımı ve sermaye odaklı faaliyetlerdir. İklim, meteorolojik olayların istatistiksel bir bütünüdür ve iklim ile ilgili tartışmalara yaklaşımda yaşanan meteorolojik olayların gerçekleşme değerleri ve olasılıkları dikkate alınmalıdır.

Bu yaklaşım dikkate alınmadığında ortada yalnızca, mevcut tasarıda olduğu gibi, bilimsel gerçeklerden uzak, yurttaş, toplum ve kamu yararı ilkesini dışlayan, uluslararası ve yerli sermaye gruplarının çıkarları doğrultusunda hazırlanmış bir manzume kalmaktadır.

2- TEKLİFİN EKONOMİK KAPSAMI

Teklifin içeriği incelendiğinde karşı yerine şirketlere ıımıza iklimden, kamu yararından, çevre ve ekolojiden ziyade bir ticaret modeli çıkmaktadır. Tasarının Karbon Ticaret Sistemi, yeşil büyüme, karbon kredileri ve özellikle net sıfır emisyon gibi kavramlar çerçevesinde şekillendirilmiş olduğu görülmektedir. Temelini Kyoto Protokolünden alan emisyon ticareti sistemi emisyonların "reel" olarak azaltılması yerine şirketlere tanınan esneklik mekanizmalarındandır.

Gerekçesi incelendiğinde ise meteorolojik olaylara bağlı yaşanan tüm sorunların iklim değişimine bağlandığı, bu sorunların "net sıfır" hedefi ile çözüme kavuşturulacağı öngörülmektedir.

Net sıfır emisyon (salım) kavramı, gelişmiş kapitalist ülkelerin karbon azaltımına yönelik politikalarının bir parçasıdır. Bu kavram, gelişmekte olan ülkelere sağlanacak finansmanın belirlenmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda, diğer ülkelerin ekonomilerinin belirli sermaye gruplarına açılmasını teşvik eden bir mekanizma işlevi görmektedir.

Bu hedef, fosil yakıt kullanımının azaltılması, karbon salımlarının orman gibi doğal yutak alanları veya karbon yakalama ve depolama yöntemleri gibi teknolojik

yöntemlerle dengelenmesi prensibine dayanır. Net sıfır kavramı, enerji-sanayi ve diğer ekonomik faaliyetlerden kaynaklanan sera gazı emisyonları ile teknolojik yöntemler de kullanılarak tutulan gazların denkleştirilmesi anlamına gelmektedir. "Net sıfır" ve "yeşil büyüme" kavramları çerçevesinde dünyada araştırma-geliştirme çalışmaları sürerken bu alanlarda faaliyet gösteren şirketlerin ve sektörlerin gelişmesi de hız kazanmıştır. Salımları azaltmak için gereken yüksek maliyetli yatırımları yapmaktan kaçınan şirketler ve azaltmayan işletmeler ise karbon kredileri satın alarak net sıfır hedeflerine ulaşmayı amaçlar. Yani atmosferi ticari bir yapı olarak ele alan bu yaklaşım, karbon piyasaları üzerinden yeni finansal mekanizmalar önermektedir.

Bu ticari önermenin dayanak noktası olan net sıfır salım kavramı çıkarıldığında, tasarıda iklime yönelik hiçbir önerme kalmadığı açıkça ortadadır.

İklim kanunu teklifi, "döngüsel ekonomi" ve "sıfır atık" gibi kavramları kullanarak sermaye odaklı politikaları yeşil bir söylemle meşrulaştırırken, madencilik, fosil yakıtlar ve diğer ekstraktif sektörlerdeki yıkıcı üretim biçimlerini hafifletmeye yönelik herhangi bir düzenleme içermemektedir. Bu durum, doğanın ve toplumun yalnızca ekonomik bir değer olarak ele alındığını ve yönetildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Yaşamın her alanında her şeyin metalaştırıldığı bir düzende, şimdi de soluduğumuz hava bu sürece dahil edilmektedir.

Teklifte "adil geçiş" gibi kavramlara yer verilse de uygulama düzeyinde bu ifadeler neoliberal piyasa düzeninin çıkarlarını koruyan mekanizmalarla iç içe geçmiş durumdadır.

3- SERA GAZLARI YÖNÜNDEN YAKLAŞIM

Sera gazları yönünden yaklaştığımızda, atmosfere salınan tüm sera gazlarının azaltılmasının acil bir durum olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır. Atmosfere yayılan her türlü kirletici gaz ve partikül maddenin yasal sınır değerler çerçevesinde düşürülmesi ve mümkünse bu sınırların da altına inilmesini sağlayacak önlemler geliştirilmelidir.

Son yıllarda, meteorolojik olaylara bağlı afetlerin doğrudan iklim değişikliğiyle ilişkilendirildiği yönündeki açıklamalar medya gündeminde geniş yer bulurken, afetlerin asıl nedenlerine dair bilimsel değerlendirmeler kamuoyuna yeterince yansıtılmamaktadır.

Özellikle arazi kullanımındaki değişiklikler, nüfus yoğunluğu ve hareketliliği, kentleşme politikaları ve yerleşim yerlerinin fiziki konumu, sel ve taşkınların etkilerinin artışı, tarımsal üretimde yaşanan değişimler, orman alanlarının azalması ve yangınların çıkış nedenleri, su kaynakları ve akış alanlarının doğal süreçlerindeki değişimler, ulaşım yapılarının inşasında meteorolojik koşulların göz ardı edilmesi gibi konuların dikkatle, kamucu ve bilimsel bir anlayışla incelenmesi gereklidir.

Bu noktada temel olarak anlaşılması gereken salımların azaltılmasının, doğanın korunması ve tüm canlıların yaşamını sürdürebilmesi için kaçınılmaz bir gereklilik olduğudur. Bu doğrultuda, salım seviyelerinin düşürülmesi için özel çaba gösterilmelidir. Ancak şu kritik soru gündeme gelmektedir: Mevcut mevzuatta salımları azaltmaya yönelik düzenlemeler bulunmasına rağmen, neden bu düzenlemeler tam anlamıyla hayata geçirilememektedir?

4- İKLİM KANUNU VE İKLİM İLİŞKİSİ

Kanun teklifi, iklim değişikliğine yol açan kapitalist üretim süreçlerinin emek ve enerji yoğun aşamalarından biri olan madencilik ve fosil yakıt üretiminin azaltılmasına yönelik herhangi bir düzenleme içermemektedir. Bunun yerine, emeğin ve doğal kaynakların korunmasına dair kapsamlı bir çerçeve sunmaksızın, mevcut sömürü ve ekolojik tahribatın sürdürülmesine olanak tanımakta ve Avrupa Birliği'nin "Yeşil Yeni Düzen" politikaları doğrultusunda sermaye için alternatif bir alan yaratmayı hedeflemektedir. Yaşanan çevre sorunları açısından mevcut kanunlar incelendiğinde, çevrenin korunması ve geliştirilmesi bakımından var olan düzenlemelerin bile yeterince uygulanmadığı görülecektir.

Özellikle, teklifin merkezinde yer alan Emisyon Ticaret Sistemi, sanayi ve sermaye kesimine belirli sınırlar dahilinde salım yapma hakkı tanıyarak, çevresel yıkımın piyasa mekanizmalarına entegre edilmesine neden olmaktadır. Bu durum, iklim değişikliğiyle mücadelede piyasa odaklı bir yaklaşımın benimsendiğini ve doğanın korunması yerine finansallaştırılmasının ön plana çıkarıldığını göstermektedir. Bu uygulamanın bir benzeri 1990'lı yıllarda çevre ile ilgili ilk düzenlemelerde "kirleten öder" sloganı ile gündeme getirilmiş ve bu slogan "parası olan kirletebilir" olarak algılanmıştı.

"Yeşil" programlar, bu tasarı üzerinden farklı sermaye bloklarını çevresinde toplayabilecek esneklik ve manevra alanlarına sahip olup, iklim politikalarının yalnızca sermaye birikim süreçlerine entegre edilmesini kolaylaştırmaktadır.

5- GENEL ÇERÇEVE

Teklifin "Emisyon Ticaret Sistemi" ile neoliberal politikaların uygulama ve düzenlemelerine bir uyumluluk çalışması olarak ele alınabilmesi mümkündür. Türkiye'nin en büyük ihracat kanalı olan Avrupa Birliği'nin "Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması" ile bir uyum hedeflenmiştir.

Tasarı gerekçesinde, meteorolojik olaylara bağlı yaşanan tüm sorunlar iklim değişimine bağlanarak, sorunların hiç de gerçekçi olmayan "net sıfır" hedefi ile çözüleceği gibi büyük bir yanılsamaya dayalı yaklaşım sunulmaktadır.

İklim değişimi bir gerçekliktir. Ancak esas amacı sera gazları ticaretinin kurumsal yapısını ve kurallarının çerçevesini oluşturmak olan bir düzenlemenin adının İklim Kanunu olarak belirlenmesi kabul edilemez.

Bu kanun tasarısının özü, salımları ticari bir düzleme alana çekmekte ve bir ticari sistem önermektedir. Tasarının, uygulanmasında ülkemizin sınai durumu ile sektörlerin durumları ve etkileri çalışılarak katkılarının ya da zararlarının neler olacağını belirlenmesi gerekir. Ortaya konan ticari yaklaşım ile hangi üretim sorunları ile karşılaşacağımız ise belirli değildir. Ayrıca bu kanun tasarısı, doğal kaynakların korunması gibi bir hedefi sadece gerekçesinde belirtmektedir. Kanun tasarısı içerisinde doğal alanların korunmasına dair bir önerme söz konusu değildir. Kaldı ki kanun tasarısının önemli bir kısmını oluşturan koruma, geliştirme, ilkeler gibi kısımlar diğer kanunların kısmî tekrarı şeklindedir.

Enerji ve Sanayi

Enerji üretimi ve kullanımı toplum ve toplum yararı için kamu hizmeti anlayışı ile kamu eliyle yapılmalıdır. Toplum yararını gözeten enerji politika ve uygulamaları; çağdaş toplumlarda tüm yurttaşların ve toplumun ortak gereksinimleri olan eğitim, sağlık, ulaşım, adalet, iletişim, kültürel ve sportif hizmetlerinin, güvenli çalışma ve yaşam koşulları, beslenme, uygun barınma ihtiyaçlarının ve tüm bu hizmet ve faaliyetlerin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde toplam ekonomik faaliyetlerin gereksineceği miktar ve nitelikte enerjinin; toplum yararını gözeten demokratik, katılımcı kamusal planlama kapsamında, kamu hizmeti olarak, doğal ve toplumsal çevreye olumsuz etkileri asgari düzeyde tutularak ve azami ölçüde yenilenebilir kaynaklara dayalı, etkin ve verimli olarak teminini, iletimini ve dağıtımını amaçlar.

Türkiye'nin enerji ve sanayi politikaları, kapitalist üretim biçiminin doğaya ve emeğe yönelik sömürü mantığına dayalı olarak örgütlenmektedir. Ekolojik yıkımı derinleştiren, enerji kaynaklarını şirketlerin denetimine teslim eden bu anlayışın iklime ilişkin kamu yararını gözeten bir tasarı hazırlamasını beklemek de doğru olmayacaktır.

Enerji, sanayi ve kentleşme politikaları piyasacı bir mantıkla sürdürüldükçe; doğayı ve toplumu koruyan bir enerji politikası mümkün olmayacaktır. Kamu yararı ve ekolojinin korunması, enerji sektörünün kamulaştırılması ve demokratik enerji programının hayata geçirilmesi ile mümkündür. Piyasaya bırakılmış enerji yönetimi, enerji **verimliliğini sağlamak yerine enerji krizlerini ve yoksulluğunu derinleştirecektir.**

Kentleşme

Kentleşme, doğası gereği doğal alanları dönüştürdüğü için bölgenin meteorolojik olaylar üzerindeki etkilerini de değiştirmektedir. Kentleşme bir plan kapsamında ve planlarda meteorolojik parametreler dikkate alınmadan yapıldığı sürece, olağan meteorolojik olayların kent çapında afetlere dönüşmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Kentlerde meteorolojik parametrelere bağlı yaşanan sorunlar iklim değişimine bağlanarak "iklim değişimine dirençli kentler" yaklaşımı ortaya konmaktadır. Yaşanan sorunların kök nedenleri bilinmesine rağmen, bu kavramın aslında kentlerin mevcut sorunlarını gizlemek amacıyla ortaya atıldığı anlaşılmaktadır. Geçmişten beri ölçülen, gerçekleşeceği öngörülen ve hatta uç değerlerde olmayan meteorolojik olaylara

direnemeyen kentlerin, değişen iklim koşullarına nasıl dirençli hale getirileceği sorusu ise yanıtız kalmaktadır.

Günümüzde kentleşme politikaları, verimli tarım alanlarına ve dere yataklarına yerleşim alanlarının inşa edilmesi, en önemli karbon yutakları olan yeşil alanların daraltılması ve yeni yerleşim bölgelerinin kuralsız şekilde gelişmesi gibi sorunlarla devam etmektedir. Bu durum göz önüne alındığında, küresel iklim modellerinin kentlerin karşı karşıya olduğu sorunlara etkili bir çözüm sunamayacağı açıktır.

Tarım

Kanun teklifinde yer alan bir diğer kritik madde, tarım sektöründe gıda egemenliğini daha da zayıflatma riski taşımaktadır. Söz konusu maddede, “İklim değişikliğinin etkilerinin doğrudan gözlemlendiği alanlardan biri de tarım sektörüdür. Bu bağlamda, iklim değişikliğine dirençli ürünlerin yetiştirilmesine ilişkin politikaların üretilmesi ve gıda güvenliğinin sağlanması uyum faaliyetlerinin en önemli araçlarındandır.” şeklinde bir ifade yer almaktadır.

Bu yaklaşım, geçtiğimiz yıl yürürlüğe giren tarımda planlama yönetmelikleriyle paralellik göstermekte ve monokültür şirket tarımını teşvik eden bir yönelim ortaya koymaktadır. Böylece, küçük çiftçiler ve yoksul köylülük, büyük tarım şirketlerinin çıkarlarına uygun üretim modellerine zorlanmakta; geleneksel ve sürdürülebilir tarımsal üretim biçimleri giderek marjinalleştirilmektedir. Bu durum, tarım politikalarının ekolojik ve sosyal adaleti gözetmeyen sermaye merkezli bir yaklaşıma göre şekillendiğini göstermektedir.

Bölgesel Dinamikler ve Sermaye

Yasa teklifinin gündeme geldiği dönem incelendiğinde, küresel eğilimlere paralel olarak, makbul sermaye ile otoriter rejimler arasındaki uyum dikkat çekici hale gelmektedir. Yeni “yeşil” sömürgecilik alanları, nadir toprak elementleri ve kritik minerallerin bulunduğu ülkelerde askeri müdahaleler ve iç savaşlarla şekillenirken, bu süreç sermaye birikim rejimlerinin dönüşümüne hizmet etmektedir.

Bölgesel dinamikler açısından değerlendirildiğinde, Suriye’de cihatçı gruplar eliyle inşa edilmeye çalışılan yeni rejim ile İsrail’in soykırım politikaları sonucunda genişleyen etki alanı, Türkiye’deki sermaye çevreleri açısından bu uyumu daha da pekiştiren gelişmeler olarak öne çıkmaktadır. Burada temel mesele, söz konusu dönüşüm sürecinde paylaşımın nasıl şekilleneceğidir.

6- SONUÇ

Kanun teklifi, çevresel sorunların yalnızca teknolojik veya idari müdahalelerle çözülebileceği varsayımına dayanmaktadır. Ancak bu yaklaşım, mevcut sınıfsal güç ilişkilerini pekiştirmekten öteye gitmemekte ve yapısal dönüşüm ihtiyacını göz ardı etmektedir.

Teklifte “adil geçiş” gibi kavramlara yer verilmiş olsa da, bu kavramlar içeriğinden arındırılmış ve sermaye odaklı bir çerçevede sunulmuştur. Uygulamada ise bu yaklaşım, işçi sınıfı ve geniş halk kesimlerinin adalet perspektifini zayıflatmaktadır. Bu durum, ekolojik tahribata karşı mücadeleyi sermaye çıkarlarına tabi kılan bir düzen yaratmaktadır.

Bu teklifin Türkiye’nin çevresel sorunlarının giderilmesi için yeni bir yasal düzenleme olduğu iddia edilemez çünkü özü itibarıyla bunu yapmaya yeteneği yoktur.

Enerji retimi, sanayi, ulaşım, su havzalarının korunması, kullanılmış sular ile baca gazlarının keyfi olarak salınamayacağı, kent planlarının ve inşaatların nasıl yapılacağı, tarım, orman ve mera alanlarının ne şekilde korunacağı, tarımsal üretimde çiftçilerin ve orman köylüsünün nasıl destekleneceği, hayvan besiciliği, su ürünleri yetiştiriciliği, konutlarda enerji verimliliği ve tasarrufu, bina ısı izolasyonu, yağmur sularının atık sulara karıştırılmayacağı, koruyucu sağlık hizmetlerinin neler olduğu, nasıl uygulanacağı, burada sayılmayan bir çok konularda hizmetler ile üretimlerin nasıl planlanacağı ve yapılacağı ulusal mevzuatta belirlenmiştir. Asıl sorun mevcut düzenlemelerin bile uygulanmamasındadır.

Bu kanun teklifi, uluslararası şirketlerin taleplerini karşılayacak şekilde emisyon piyasası oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu amaca göre “kirleten der” ya da bulacağı pazara göre uygun regülasyonları olan bölgelerde kirlilik yaratmaya devam eder.

Ayrıca bu teklifin kanunlaşması durumunda belirlenen teknolojiyi elinde bulundurmayan birçok ülkede üretilen ürünün ülkeye girmesi engellenmiş olacaktır. Ancak bu teknolojiyi elinde bulunduran ülkeler ya da şirketlerin ürünleri ülke pazarında dolaşıma girebilecektir.

Bu kanun teklifiyle iklimi kullanarak uluslararası şirketlerin talepleri doğrultusunda yeni ticari düzenleme yapılmak istenmektedir.

Siyasi, idari, mali ve hukuki hesap verebilirliğin büyük lde zarar gördüğü günümüz koşullarında, bu özelliklerden payını alan kamu yönetimi, şeffaflıktan uzak “bağımsız” kurullar ve piyasa faaliyetleri üzerinden yapılandırılan İklım Kanunu tasarısı, gerekçesinde ve yazılı metinde ne söylenirse söylensin gerek piyasa mekanizmalarına dayanan temeli gerekse potansiyel uygulama yöntemleri nedeniyle sera gazı salımlarını azaltmak, artık sıkça karşılaşılan afetleri önlemekten fazlasıyla uzaktır. Bu gidişattan bugüne kadar olduğu gibi öncelikle yaşam alanları ile yaşam ve geçim koşulları olumsuz etkilenecek olan yoksul kesimler zarar görecektir.

Bu teklif değerlendirilirken, gelişmiş kapitalist ülkelerin, karbon azaltımına yönelik gelişmekte olan ülkelere sağlanacak finansmanı, diğer ülkelerin ekonomilerini küresel sermayeye açıp amayacaklarını tartışan ve çokuluslu şirketlerin kendi aralarında Glasgow Birleşmiş Milletler Konferansı 31 Ekim -12 Kasım 2021 (COP26) ncesi yaptėı Doğal Varlık şirketi anlaşması dikkate alınmalıdır.

TÜRK MÜHENDİS VE MİMAR ODALARI BİRLİğİ